

ביקורת

ארצו של בן נר

יצחק בן נר / ארץ רחוקה; רומן בסיפורים / הוצ' כתר, ירושלים 1981.

אברהם בלבן

פרו החדש של יצחק בן נר, ארץ רחוקה, לא יפתיע את הקורא המכיר את ספריו הקודמים של המחבר. מצד אחד, סיפורים קריאים, רחוקים, ומצד שני הצגה חסרת חי' דוש, חסרת מקוריות, של "המצב הישראלי", וסגנון רשלני המעורר תהיות באשר לרצינות בה מתייחס המחבר לכתיבתו.

שישה הסיפורים הכלולים בספר מקיפים תקופה של שנתיים ימים לערך, החל ביוני 1977 וכלה ב־1979. צינני זמן אלה אינם מקריים. בכל אחד מן הסיפורים נמצא שני מישורי התרחשות, אישי וחברתי-ציבורי וה־סיפורים מגיבים על האירועים המרכזיים ש־חלו בשנים הנזכרות (המהפך הפוליטי, ביקור סאדאת, חתימת חוזה השלום ועוד). המישור החברתי-ציבורי הוא, באחדים מן הסיפורים, חלק מהותי בעלילה. כמו, למשל, בסיפור "אליעזר שושני ו/או אליקו בן-שושן", שבו מתחבט הגיבור האם להיענות למשרה המפתה המוצעת לו אחרי המהפך, או הסיפור "דוד אונגוסט, קהיר, פברואר" שעלילתו מתרחשת על רקע קהיר שלאחר הסכם השלום. בסיפורים אחרים מתקיים מישור זה ברקע ונבנה בעקפין על־ידי מחשבותיהן ושיחותיהן של הדמויות.

כל אחד מן הסיפורים עומד לעצמו כסיפור עצמאי, עם דמויות משלו, מקום וזמן משלו. עם זאת, כותרת המשנה של הספר היא: "רומן בסיפורים". רומן המורכב מכמה סיפורים אינו דבר חדש לחלוטין בסיפורת העברית, וראה, למשל, הרומן, וירח בעמק אילון מאת עמליה כהנא-כרמון. עם זאת, בן נר הרחיק לכת מכהנא-כרמון: כל אחד מהסיפורים מת־מקד בדמות אחרת ולא בוצרים קישורים עלילתיים בין הדמויות הראשיות של הסיפורים השונים (למעט הסיפור האחרון, המכ־תב', שגיבוריו הם גיבורי הסיפור השני, שיר אחר'). הקשר בין הסיפורים נוצר באמצעות דמויות המשנה (בעיקר ח. ובני משפחתו), בין אם אלה נוטלות חלק בהתרחשות, בין אם הן מהוות רק מושא להרהוריהן של הדמויות ה־פועלות. קשר זה מתחזק על־ידי חזרתם של מצבים אנושיים (סוגים שונים של תלישות וניכור) ושל תהליכים חברתיים. עם סיום הקריאה בספר מגלה הקורא, כי גיבורו של הרומן בסיפורים איננו אהת מן הדמויות ה־ראשיות המופיעות בסיפורים. נראה לי, כי גיבורו של הרומן הוא החזון הצינני, או, ליתר דיוק, מפלת החזון הצינני. עברו של אליקו בן שושן, עברו של שובלי, גיבור, ארץ רחוקה, ועברו של הדמויות הראשיות האחרות, מצ־טרפים יחד לפסיפס אחד המקיף את התקוות שליוו את המדינה שבדרך, את ימי התתייש־בות והמאבק, הקמת המדינה, ואת המלחמות הרבות שעברו על המדינה. מעל לפסיפס זה מתנוססת דמותו של ח. "בן הארץ האמיתי", האדוב, האמיץ, הכשרוני, שכבר בצעירותו "היה בעיני הכל דגם של מנהיג ממנהיגי האומה לעתיד"; ח. שהסתאבותו מייצגת את הסתאבות החברה הישראלית כולה. ח. זה שב נזכר בסיפור "אליעזר שושני ו/או אליקו

בן-שושן" כמי שהיה סמל הן בעלייתו והן בפילתו: "לא הייתי דורש ממך אחרת, לו אני הייתי מסתאב. יש לשלם על חטאים כאלה, הוא מייסר עתה את מי שהיה רעו ונערצו לאורך שנים הרבה. אחרת אין בנו ממשות. אנחנו, הוא אומר לו ולח., היינו לסמלים. דור ראשון לגאולה. דרכנו, לרוב, צלחה. יפים היינו. חזקים. חכמים. אמיצים. שנונים. (...) ואולי ברחתי גם מהשתקפותי־שלי בך, ח. אינני אשם — אבל תחושת ה־אשמה מתחזקת בי, פתאום. כי גם אני, בדרך זו או אחרת, אשם כמוך. כמו כולם. כי כולנו תלשים כל כך, בעצם" (עמ' 39). ח. זה שב נזכר בסיפורים הבאים, כדמות ראשית (בסיפור, חזרה אחרונה) או משנית והמציאות הישראלית העולה מן הסיפורים, על תהליכי ההשתתה והניזול העוברים עליה, הופכת אותו לגיבור של הספר. בתחום זה, הקשר בין ה־סיפורים תאופן בו הם מעצבים במשותף את נושאם, טמון לטעמי הישגו העיקרי של ה־ספר. לפנינו תפישה חדשה, רבת עניין, של הרומן והמחבר התמודד היטב עם הבעיות השונות הכרוכות בה (בניית חוליות החיבור בין הסיפורים, פיזור החומרים הקשורים ב־חזון הצינני ובתהליכי התפוררותו בין ששת הסיפורים, ועוד).

אולם, במקום שאתה מוצא את הישגיו של